

ศักยภาพการพัฒนาการจัดการตลาดผักปลอดสารพิษของเกษตรกรรายย่อย: กรณีศึกษา การฝากขาย ณ ร้านค้าเกษตรปลอดสารพิษ MCC

ประทานทิพย์ กระจมล¹ กุศล ทองงาม¹ พุทธิศ ยิบมันตะศิริ¹ จตุรงค์ พวงมณี¹ และกุหลาบ อุตสุข¹

บทคัดย่อ

การพัฒนาการจัดการตลาดผักปลอดสารพิษของเกษตรกรรายย่อย เพื่อขยายช่องทางการจัดจำหน่ายทั้งในลักษณะขายฝากและขายขาดผ่านคนกลาง จำเป็นต้องอาศัยการจัดการที่เหมาะสมเพื่อให้สินค้ามีชนิด จำนวน และคุณภาพตรงตามความต้องการของผู้บริโภค ในปัจจุบันมีเกษตรกรรายย่อยน้อยรายที่สามารถจัดการการตลาดได้ด้วยตนเองหากไม่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ร้านค้าเกษตรปลอดสารพิษ MCC เป็นร้านจำหน่ายผลผลิตเกษตรปลอดสารพิษที่รับฝากขายสินค้าจากเครือข่ายเกษตรกรแม่ปิงเป็นหลัก เพื่อวัตถุประสงค์ในการพัฒนาศักยภาพการจัดการตลาดให้กับเกษตรกร ซึ่งผลจากการให้เกษตรกรเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงนั้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการจัดการของเกษตรกร ทั้งในด้านการเก็บเกี่ยว การตัดแต่ง และการคัดบรรจุ ของทั้งเกษตรกร และตัวแทนเกษตรกร ซึ่งหากได้รับการพัฒนาต่อไปเกษตรกรจะสามารถจัดการตลาดในลักษณะการฝากขายไปยังแหล่งจำหน่ายอื่นๆ ตามเป้าหมายของเกษตรกรต่อไป

คำสำคัญ: เกษตรปลอดสารพิษ ขายฝาก เกษตรกรรายย่อย ผักปลอดสารพิษ

บทนำ

สินค้าเกษตรปลอดสารพิษเป็นลักษณะสินค้าพิเศษที่ต้องการจัดการตลาดที่แตกต่างไปจากช่องทางปกติ เนื่องจากข้อจำกัดในหลายด้าน เช่น ลักษณะภายนอก ราคา คุณภาพ และปริมาณผลผลิต ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาการจัดการตลาดของสินค้าเกษตรปลอดสารพิษ โดยเฉพาะในกลุ่มเกษตรกรรายย่อย ซึ่งขาดทักษะในการจัดการตลาด และเทคโนโลยีในการผลิตและการปรับปรุงคุณภาพผลผลิต ทางเลือกในการจัดการตลาดของเกษตรกรรายย่อยผู้ปลูกผักปลอดสารพิษในการจัดการตลาดจึงมีไม่มากนัก เกษตรกรส่วนใหญ่จึงยังพึ่งพิงตัวแทนหรือคนกลางในการจัดการตลาดในลักษณะขายขาด เนื่องจากเกษตรกรได้รับค่าผลผลิตในจำนวนที่แน่นอน และไม่ต้องการรับผิดชอบต่อสินค้าที่ออกจากสวนของตน

การฝากขายผลผลิตเกษตรเป็นอีกลักษณะหนึ่งในการจัดการตลาดที่เกษตรกรยังคงมีส่วนรับผิดชอบผลผลิตของตนทั้งในด้านคุณภาพ และปริมาณ โดยเกษตรกรจะได้รับรายได้ตามปริมาณสินค้าที่ขายได้จริง หากมีข้อเหลือเกษตรกรเป็นผู้รับผิดชอบเอง จึงมีการแข่งขันเกิดขึ้น และข้อมูลจากการขายจะสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการหรือการตอบรับจากผู้บริโภค ซึ่งเกษตรกรจำเป็นต้องนำไปปรับปรุงและพัฒนาสินค้าของตนเพื่อให้สามารถขายได้เพิ่มขึ้น และมีข้อเหลือคือน้อยลง

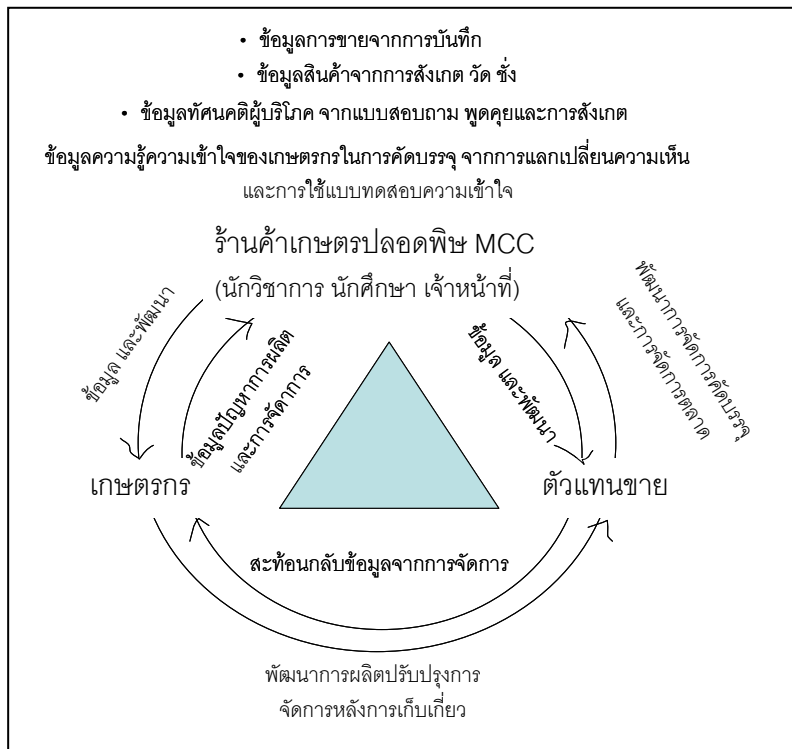
ศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตทางเกษตร (ศวพก.) ได้พัฒนางานด้านเกษตรปลอดสารพิษร่วมกับเกษตรกรในเครือข่ายในการจัดการการผลิตและตลาดในหลายรูปแบบ (จตุรงค์ พวงมณี และคณะ, 2005; ประทานทิพย์ และคณะ, 2005 ; Waneesom, 2004) รวมถึงการรับฝากขายสินค้าเกษตรปลอดสารพิษจากเกษตรกรเพื่อเพิ่มช่องทาง

¹ ศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตทางเกษตร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ขายให้เกษตรกรและเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาความสามารถด้านการจัดการตลาด โดยเฉพาะการคัดบรรจุ การกำหนดราคา และการพัฒนาคุณภาพผลผลิต โดยอาศัยข้อมูลจากผู้บริโภคและร้านค้าสะท้อนกลับไปยังเกษตรกร ซึ่งเกษตรกรมีพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกันไปทั้งในด้านคุณภาพ การตั้งราคา และความรับผิดชอบต่อสินค้าของตน

วิธีการศึกษา

การศึกษาใช้วิธีการวิเคราะห์สถิติจากข้อมูลการขาย การวัดปริมาณและน้ำหนักสินค้า การออกแบบสอบถามและสังเกต-พูดคุยกับผู้บริโภค เพื่อศึกษาทัศนคติของผู้บริโภค รวมถึงการใช้แนวทางการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะในกลุ่มผู้ผลิตและตัวแทนกลุ่มในการทำกิจกรรมร่วมกัน การประชุมร่วมแสดงความคิดเห็น และสะท้อนข้อมูลจากการสำรวจผู้บริโภค และการวิเคราะห์ข้อมูลการขาย ปัญหาและอุปสรรค เพื่อประมวลความคิดเห็น ทัศนะ จากกิจกรรมต่างๆ และพัฒนาการของเกษตรกรและตัวแทนกลุ่มในการจัดการตลาดในร้านเกษตรปลอดสารพิษ MCC

กรอบการศึกษา

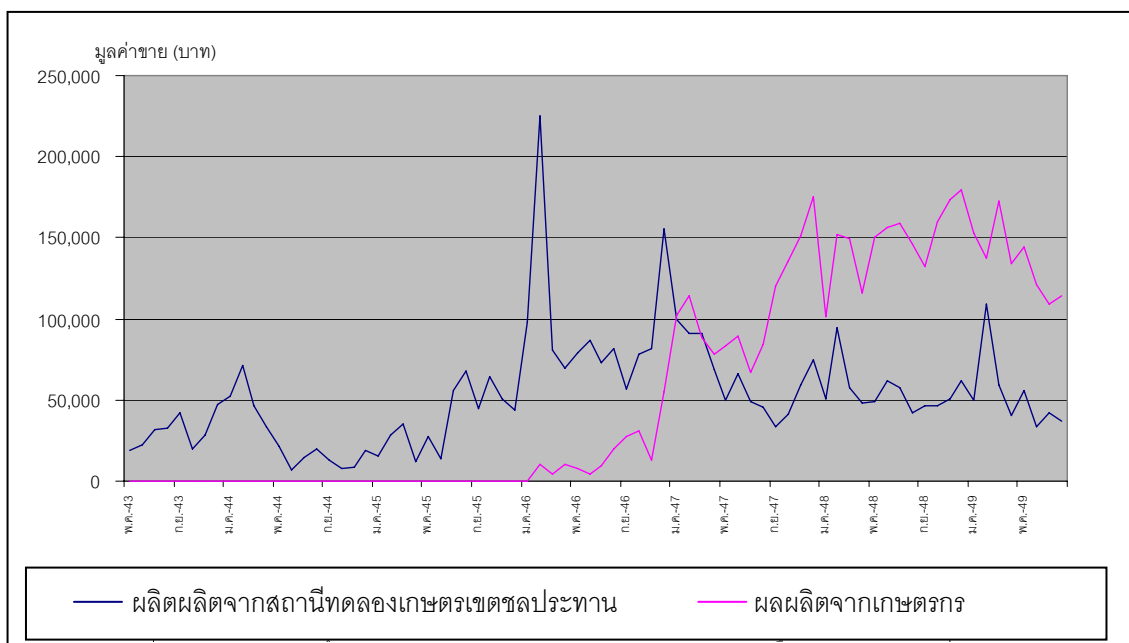
พัฒนาการของการรับฝากขายผลผลิตเกษตรกรในร้านค้าเกษตรปลอดสารพิษ MCC

ร้านค้าเกษตรปลอดสารพิษ MCC ตั้งมาด้วยวัตถุประสงค์แรกเริ่มเพื่อการขายผลผลิตจากงานวิจัยในกระบวนการผลิตเกษตรปลอดสารพิษในสถานีวิจัยเกษตรเขตชลประทาน และเมื่องานวิจัยได้ขยายสู่ชุมชนมากขึ้น จึงได้นำผลผลิตของเกษตรกรมาขายเพื่อเป็นส่วนช่วยด้านตลาดให้เกษตรกร และเป็นการพัฒนาความรู้ความสามารถด้านการจัดการตลาด โดยเฉพาะการจัดการหลังการเก็บเกี่ยว และการขายร่วมกับเกษตรกร

การพัฒนาการจัดการตลาดในลักษณะรับฝากขายผลผลิตจากเกษตรกรได้เริ่มต้นอย่างจริงจังในปี 2546 โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเป็นจุดกระจายสินค้าให้เกษตรกรควบคู่ไปกับการพัฒนาศักยภาพด้านการตัดแต่งบรรจุให้กับเกษตรกร โดยให้เกิดการเรียนรู้และปฏิบัติจริง ในระยะแรกได้นำกลุ่มนักศึกษาเข้ามาช่วยในการจัดการตลาด เนื่องจากในระยะเริ่มต้นปรับเปลี่ยนการผลิตจากระบบเกษตรเคมีมาสู่ระบบเกษตรปลอดภัยนั้นเกษตรกรประสบปัญหาด้านการตลาดมาก ส่วนหนึ่งเกิดจากลักษณะช่องทางตลาดที่เปลี่ยนไปของพืชผักปลอดภัยซึ่งไม่สามารถเข้าสู่วิถีตลาดปกติได้ เนื่องจากลักษณะภายนอกของผลผลิต และเหตุผลด้านราคา รวมถึงเกษตรกรส่วนใหญ่มีทักษะในการผลิตแต่ขาดทักษะในการขายและประชาสัมพันธ์สินค้า จำเป็นต้องใช้นักศึกษาเป็นส่วนช่วยในการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ และ ร่วมขายสินค้า

การจัดการในร้านเกษตรปลอดภัย MCC มีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านการตกแต่งและการเปิดปิดร้านค้า โดยมีการขยายเวลาการขายสินค้า และเพิ่มวันขายสินค้าโดยไม่มีวันหยุด มีการรับนักศึกษาเข้ามาช่วยจัดการ นอกจากนี้ยังมีการส่งผลผลิตไปขายนอกสถานที่ ในหน่วยงานราชการโดยนักศึกษาอีกด้วย

การพัฒนาการฝากขายสินค้าจากเกษตรกรในร้านเกษตรปลอดภัย MCC ขยายตัวมากขึ้นในปี 2547 เมื่อ ศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตทางเกษตรได้จัดตั้งตลาดนัด “เกษตรปลอดภัย อาหารปลอดภัย” ขึ้น เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2547 โดยเกษตรกรในเครือข่ายเริ่มขายฝากสินค้าที่ขายไม่หมดในตลาดนัด เพื่อขายในร้านค้าเกษตรปลอดภัย MCC ในวันเสาร์ช่วงเย็น และวันอาทิตย์ และมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นอีกอย่างมากหลังจากมีการขยายตลาดนัดเพิ่มขึ้นในทุกวันพุธ ตั้งแต่วันที่ 23 มีนาคม 2548 เป็นต้นมา ดังจะเห็นได้จากมูลค่าขายของผลผลิตเกษตรปลอดภัยจากสถานีวิจัยเกษตรเขตชลประทานและจากเกษตรกรที่มีการเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนตั้งแต่ปี 2546 (แผนภาพที่ 1) ปัจจุบันผู้ที่นำผลผลิตเกษตรปลอดภัยฝากขายในร้านค้าเกษตรปลอดภัย MCC เป็นตัวแทนกลุ่ม 7 กลุ่ม (1 กลุ่ม มีการจำหน่ายสินค้าในไฮเปอร์มาเก็ต) และรายเดี่ยว 11 ราย ในเครือข่ายเกษตรปลอดภัยแม่ปิง และ 2 รายอยู่นอกเครือข่ายฯ

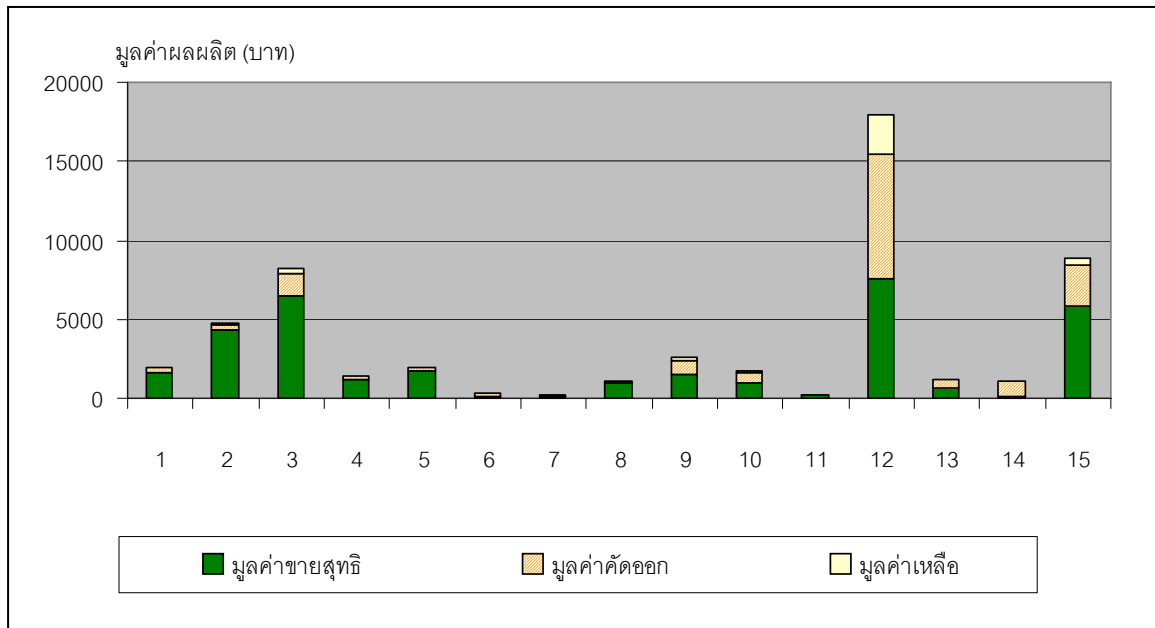
แผนภาพที่ 1 มูลค่าขายผลผลิตเกษตรปลอดภัย ณ ร้านค้าเกษตรปลอดภัย MCC ระหว่าง ก.ค.2543 - ก.ค. 2549

การจัดการและพัฒนากิจการของเกษตรกรและตัวแทนเกษตรกรในการฝากขายผลผลิต

การรวบรวมผลผลิตและการจัดส่งเข้าร้าน

เกษตรกรที่เป็นตัวแทนขายส่วนใหญ่จะรับซื้อสินค้ามาจากลูกกลุ่มของตนในลักษณะซื้อขาด นำมาจัดการตัดแต่งและคัดบรรจุ และตั้งราคาเพื่อนำมาขายในตลาดนัด และฝากขายในร้านค้าเกษตรปลอดสารพิษ MCC ในวันพุธและวันเสาร์ โดยนำผลผลิตเข้าสู่ร้านค้าเกษตรปลอดสารพิษ MCC เป็น 2 ช่วง คือผักที่เน่าเสียง่าย ก่อน 10.30 น. และ ผักอื่นๆ ที่เก็บรักษาได้มากกว่า 1 วัน นำเข้าก่อน 15.00 น. ในขณะที่มีเกษตรกรเพียง 5 รายที่นำผลผลิตมาฝากขายในร้านค้าเกษตรปลอดสารพิษ MCC ในวันที่ไม่มีตลาดนัด

เกษตรกรหรือตัวแทนเกษตรกรที่นำสินค้ามาฝากขายในร้านค้าเกษตรอย่างสม่ำเสมอทุกวันโดยหลีกเลี่ยงการส่งสินค้าเข้าร้านในวันพุธและวันเสาร์ (เกษตรกรอันดับที่ 1-7) จะสัดส่วนมูลค่าสินค้าคัดทิ้ง/คัดออก น้อยกว่าเกษตรกรที่ส่งสินค้าในปริมาณมากในวันพุธและวันเสาร์เท่านั้น (เกษตรกรอันดับที่ 8-15) (แผนภาพที่ 2) เนื่องจากจำนวนผู้บริโภคที่เข้าร้านค้าเกษตรปลอดสารพิษ MCC มีจำนวนจำกัด ไม่สามารถรองรับปริมาณผลผลิตที่มีจำนวนมากได้ ในขณะที่ผลผลิตของเกษตรกรและตัวแทนเกษตรกรประมาณร้อยละ 20-40 นำฝากจำหน่ายในร้านค้าเกษตรปลอดสารพิษ MCC

แผนภาพที่ 2 มูลค่าขายสุทธิ มูลค่าคัดทิ้ง/คัดออก และมูลค่าคงเหลือของสินค้าของเกษตรกรที่ส่งสินค้าฝากขายในร้านค้าเกษตรปลอดสารพิษ MCC วันที่ 1-15 กันยายน 2549

การควบคุมคุณภาพ

เกษตรกรมีการควบคุมคุณภาพของผลผลิตเกษตรน้อย ในช่วงที่มีการขยายตัวของกรรับฝากสินค้าในร้านค้าเกษตรปลอดสารพิษ MCC สูง (ปี 2548) เนื่องจากตัวแทนเกษตรกรซื้อขาดสินค้าจากลูกกลุ่มที่มีการตกลงกันเองในการรับซื้อผลผลิตจากลูกกลุ่มนั้น ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการควบคุมคุณภาพ ทั้งในด้านอายุการเก็บเกี่ยว การตัดแต่ง และการคัดทิ้งผลผลิตที่เสียหายจากโรคหรือแมลง ทำให้สินค้าที่นำมาฝากขายในร้านค้าเกษตรปลอดสารพิษ MCC มีอายุในการวางขายน้อยกว่าที่ควรจะเป็น และมีการคัดทิ้งค่อนข้างสูง ซึ่งสาเหตุของปัญหาที่สำคัญเกิดจาก

การเน่าเสียเนื่องจากสินค้ามีมากเกินไปขายได้ไม่หมด และไม่สามารถเก็บได้อีกเนื่องจากอายุเก็บรักษา หรือการจัดการที่ไม่ถูกวิธี (ตารางที่ 1) ตัวอย่างการคั้ดทิ้ง เช่น แดงกว่าต้องคั้ดทิ้งใน 1 วันหลังนำเข้าเนื่องจากเกิดการเน่าที่บริเวณรอยแผลที่เกิดจากแมลง ค่น้ำต้องคั้ดทิ้งหลังวันนำสินค้าเข้าเนื่องจากใบแก่ออกที่ไม่ได้ตัดแต่งออกเหลืองและเน่า สลัดใบที่ล้างน้ำและบรรจุขณะยังเปียก เมื่ออยู่ในอุณหภูมิปกติจะเน่าเสียภายในเย็นของวันที่นำของเข้าเป็นต้น

ตารางที่ 1 สาเหตุของการคั้ดทิ้งสินค้าในร้านค้าเกษตรปลอดสารพิษ MCC

สาเหตุของการคั้ดทิ้งสินค้า	ความเข้มข้นของปัญหา
เน่าเสียเนื่องจากเกินอายุเก็บรักษา	*****
เน่าเสียจากการจัดการ (ล้าง)	*****
เสียเนื่องจากใบแก่ (ผักเหลือง)	***
ผักแก่	***
เน่าเสียจากแมลง	**
เน่าเสียจากการบรรจุไม่เหมาะสม (ไม่เจาะรูถุง)	*
สินค้าไม่เป็นที่นิยมบริโภค	**

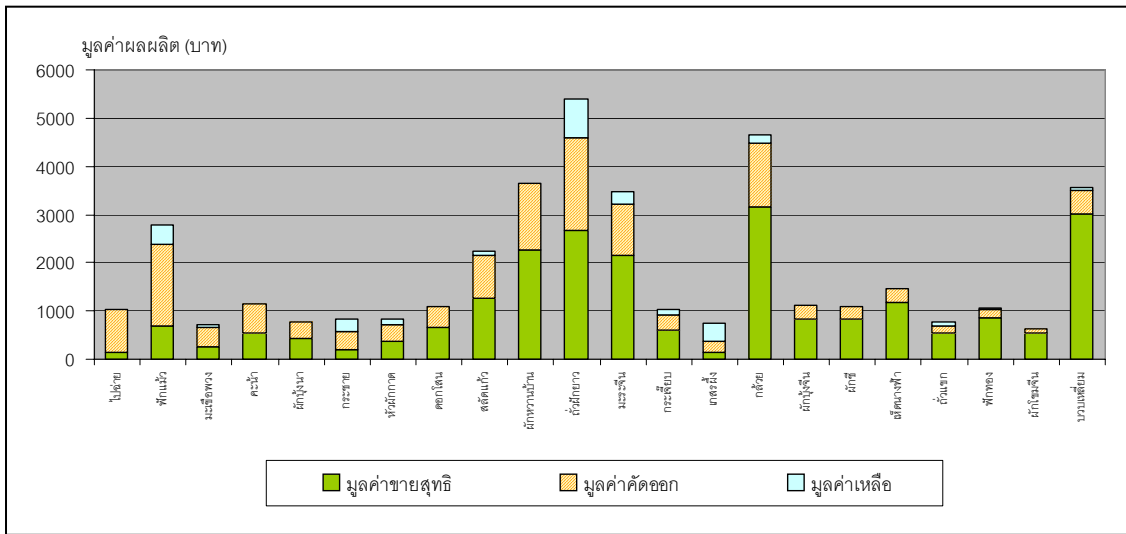
หมายเหตุ ระดับความเข้มข้นของปัญหาเรียงจากมากที่สุด คือ ***** ไปน้อยที่สุด คือ *

การจัดการปริมาณและความหลากหลายของสินค้าของเกษตรกร

พื้นที่ของเกษตรกรที่ทำงานร่วมกับ ศวพ. ส่วนใหญ่อยู่ในที่ลุ่ม มีเพียง 2 กลุ่มที่อยู่บนที่สูง ทำให้เกิดการซ้กก้นของผลผลิตที่นำเข้าฝากขายในร้าน และขาดความหลากหลายของผลผลิต ในขณะที่ลูกค้าร้านค้าเกษตรปลอดสารพิษ MCC เป็นกลุ่มผู้บริโภคทั่วไป ที่ต้องการพืชผักที่หลากหลายและมีปริมาณการซื้อต่อคนจำกัด ประมาณ 40-70 บาท เมื่อเกษตรกรหรือตัวแทนเกษตรกรนำสินค้าซ้กชนิดกันเข้ามาฝากขายในร้านทำให้มีมูลค่าของคั้ดทิ้งค่อนข้างสูง ในขณะที่เกษตรกรยังไม่สามารถวางแผนการผลิตและการจัดการให้มีการเหลื่อมช่วงเวลาของผลผลิตได้ เนื่องจากปัญหาทั้งในด้านกายกรรมชาติ และเทคโนโลยี ทั้งนี้ในช่วงวันที่ 1-15 กันยายน 2549 ผลผลิตที่มีปริมาณมากเนื่องจากทั้งปัญหาการซ้กก้นของผลผลิตของลูกค้าและการซ้กก้นในระดับตัวแทนเกษตรกรที่สำคัญคือ ถั่วฝักยาว ผักหวานบ้าน และผักแว่น เป็นต้น ซึ่งสินค้าเหล่านี้จะมีสัดส่วนการคั้ดทิ้ง/ออกสูง (แผนภาพที่ 3)

การตั้งราคาผลผลิตของเกษตรกร

ผลผลิตจากสถานีวิจัยเกษตรเขตชลประทาน ศวพ. มีการกำหนดเป็นราคาคงที่ตลอดปี (หรือมีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก) โดยทั่วไปแล้วมีราคาต่ำกว่าราคาในท้องตลาด ส่วนเกษตรกรและตัวแทนเกษตรกรที่ฝากผลผลิตขายในร้านค้าเกษตรปลอดสารพิษ MCC บางกลุ่มจะตั้งราคาสินค้าโดยอ้างอิงราคาผลผลิตของสถานีวิจัยเกษตรเขตชลประทาน ในขณะที่ส่วนใหญ่จะตั้งราคาสินค้าโดยอ้างอิงจากราคาในท้องตลาด และต้นทุนของตน ซึ่งเมื่อนำราคาของเกษตรกรหรือตัวแทนเกษตรกรแต่ละรายมาเปรียบเทียบกันแล้วพบว่ามีความแตกต่างกันค่อนข้างมาก โดยมีการตั้งราคาสูงกว่าราคารับซื้อจากลูกค้า ณ ฟาร์ม ตั้งแต่ ร้อยละ 50 -400

แผนภาพที่ 3 มูลค่าขายสุทธิ มูลค่าคัดทิ้ง/ออก และมูลค่าคงเหลือในร้านค้าเกษตรปลอดสารพิษ จำแนกตามชนิดสินค้า วันที่ 1-15 กันยายน 2549

ความสำเร็จจากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเกษตรกร ตัวแทนเกษตรกร และร้านค้าเกษตรปลอดพิษ MCC และความเป็นไปได้ในการพัฒนาสู่ระบบฝากขายในตลาดระดับบน

เกษตรกรผู้ปลูกผักปลอดสารพิษในพื้นที่บางส่วนให้ความสำคัญกับคุณภาพผลผลิตมากขึ้น โดยมีความเอาใจใส่ต่อการคัด ตัดแต่งมากขึ้น ในขณะที่ตัวแทนเกษตรกรมีการพูดคุยเพื่อปรับปรุงคุณภาพผลผลิตหลังการเก็บเกี่ยวของเกษตรกรมากขึ้น อย่างไรก็ตามเกษตรกรยังต้องใส่ใจต่อการยืดอายุในการวางจำหน่ายสินค้ามากกว่านี้หากจะขยายสู่ตลาดฝากขายในจุดอื่นๆ หรือขยายการขายในรูปแบบอื่นต่อไป

ตัวแทนเกษตรกรให้ความสำคัญกับการตัดแต่ง และคัดบรรจุมากขึ้น ในขณะที่ยังคงขายผลผลิตในราคาที่ยังค่อนข้างสูง และต้องพึ่งพาร้านค้าเกษตรปลอดพิษ MCC เป็นแหล่งขายผลผลิตเป็นหลัก ทั้งนี้เมื่อสินค้าเหลือจากตลาดวันพุธ หรือวันเสาร์เกษตรกรจะนำสินค้าทั้งหมดส่งเข้าร้านโดยไม่ได้คำนึงถึงปริมาณที่เกินปริมาณการบริโภคของลูกค้า ซึ่งเกษตรกรยังจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการวางแผนการผลิตเพื่อให้มีสินค้าที่หลากหลายในปริมาณที่เหมาะสมในกลุ่มของตน รวมถึงการทำงานร่วมกับกลุ่มอื่นๆ ในรูปของเครือข่าย จึงจะสามารถขยายตลาดสู่ตลาดอื่นๆ ได้

จากการแลกเปลี่ยนพูดคุยทำให้เกษตรกรนำสินค้าชนิดใหม่ๆ เพิ่มขึ้นในร้านค้าเกษตรปลอดสารพิษ MCC ซึ่งเป็นสินค้าพื้นบ้าน ทำให้มีความหลากหลายของสินค้ามากขึ้น อย่างไรก็ตามในบางฤดูกาลการผลิตที่เกษตรกรไม่สามารถปลูกผักกินได้ มีผลให้ในร้านมีเพียงผักพื้นบ้านเท่านั้น

ร้านค้าเกษตรปลอดสารพิษ MCC ปรับปรุงการจำหน่าย เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการจำหน่ายสินค้าแก้ปัญหา และเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของเจ้าหน้าที่ กล่าวคือ

- ขยายเวลาการจำหน่าย
- เพิ่มช่องทางในการจำหน่ายโดยจัดส่งไปยังจุดจำหน่ายอื่นๆ เช่น สหกรณ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และร้านสุตใจ

- ปรับปรุงร้านค้าให้เหมาะสมกับการรับเข้าและนำสินค้าออกจากร้าน
- ปรับปรุงเครื่องอำนวยความสะดวกในการจำหน่ายสินค้า การจัดเก็บข้อมูล และการจัดทำบัญชีรายได้ของเกษตรกร โดยพัฒนาโปรแกรมการจำหน่ายสินค้าในร้านเกษตรปลอดสารพิษMCC

ก้าวต่อไป

เกษตรกรยังขาดความรู้ดีก็มีส่วนร่วมในการปรับปรุงและพัฒนาร้านค้าเกษตรปลอดสารพิษ MCC จำเป็นต้องดึงบทบาทของเกษตรกรในเครือข่ายเกษตรแม่ปิงซึ่งเป็นกลุ่มหลักในการนำผลิตผลผักขายในร้านค้าเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพสินค้า ซึ่งหากนำแนวคิดในรูปแบบของสหกรณ์ที่มีความรับผิดชอบร่วมกันและการจัดสรรผลประโยชน์อย่างยุติธรรมมาใช้ ให้เหมาะสม จะช่วยลดปัญหาในการจัดการร้านค้าได้มาก

ร้านค้าเกษตรปลอดสารพิษ MCC เปรียบเสมือนห้องเรียนสำหรับเกษตรกรในการทดลองจำหน่ายสินค้า เพื่อให้เกษตรกรสามารถขยายการจำหน่ายผลผลิตที่มีคุณภาพไปยังแหล่งจำหน่ายอื่นๆ ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- จตุรงค์ และคณะ. 2548. "การออกแบบระบบการผลิตผักปลอดสารพิษอย่างยั่งยืนในพื้นที่เกษตรชานเมือง" รายงานการสัมมนาวิชาการระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ 3 วันที่ 9-11 พฤศจิกายน 2547. เชียงใหม่.
- ประทานทิพย์ และคณะ. 2548. "ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคเพื่อพัฒนาการผลิตและการตลาดเกษตรปลอดสารพิษ" รายงานการสัมมนาวิชาการระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ 3 วันที่ 9-11 พฤศจิกายน 2547. เชียงใหม่.
- Waneesorn, C. 2004. Application of Farmer Field School Approach for Pesticide-free Vegetable Production in Peri-urban Agricultural Systems. M.S. Thesis (Agricultural Systems), Chiang Mai University.